

## Grote Theologen VII/2: Peter Rollins (1973)

### Verantwoording

Peter Rollins, met afstand de jongste theoloog in deze serie: waarom hij? Te vaak wordt theologie het domein van oude, bezadigde mannen met een afgeronde geloofsvisie: de generatie van Barth, Miskotte, Berkhof, Van Genneep, Wiersinga, Schillebeeckx. Zij vertegenwoordigen de naoorlogse generatie die bezig was met de vragen van die oorlog en met de opkomende secularisatie. Rollins behoort tot een andere generatie met heel andere vragen. Of hij zo spraakmakend zal blijken te zijn als de oudere grootheden moet blijken, maar zijn ideeën zijn bijzonder genoeg om te bespreken.



### Leven

Rollins werd geboren in Belfast, Noord-Ierland. Hij is schoolverlater, was een tijd werkloos, werkte als jongerenwerker en in een daklozenopvang. Later ging hij langs een andere route alsnog studeren: filosofie, theologie en politieke wetenschappen. Hij bestudeerde de verbinding tussen mystici als Meister Eckhardt en pseudo-Dionysius en hedendaagse postmoderne denkers als Derrida, die elkaar ontmoeten in de 'sprakeloosheid' tegenover God. Zijn proefschrift is gepopulariseerd als *How (not) to Speak of God* (2006). Religieus is hij aangeraakt door de evangelicaal-charismatische stroming waarvan de invloed blijvend is, ook al gaat hij later andere wegen. In die eerste periode is hij nog 'theïstisch' en mystiek, later verschuift hij naar een nog radicalere theologie.

Zijn jeugd viel samen met de 'Troubles' in Noord-Ierland, de periode van intense haat en geweld die ten einde kwam met het Goedevrijdagakkoord in 1998. Dat betekende leven te midden van sektarisme, fundamentalisme, religie die je een rotsvaste identiteit leverde (je bent *of* het een, *of* het ander, denk aan de provocerende Oranjemarsen van de protestanten) en die geweld verdedigde. Ook kwamen in die tijd de eerste schandalen aan het licht van seksueel misbruik in de RK-kerk. Dat alles heeft zijn werk gestempeld en hem zeer kritisch gemaakt richting het instituut kerk.

Hij is momenteel als onderzoeker verbonden aan de universiteit van Dublin. Hij is niet alleen denker en schrijver maar brengt zijn werk ook in praktijk, in de alternatieve liturgie van een door hem opgerichte groep *Ikona* (maandelijks in een kroeg), en hij ontwikkelde een methode om mensen in een stappenplan te bevrijden tot een levensstijl van aanvaarding en genade. Hij organiseert ook diverse vormen van alternatieve liturgie en festivals. De theologie die hij beoefent noemt hij *pyrotheologie* (van pyroomaan, brandstichter...).

### Radicale theologie

Veel theologen willen radicaal zijn. Ze willen doordringen 'tot de wortel' (Lat. *radix*, waarvan radicaal is afgeleid) en het ware (christelijk) geloof aan het licht brengen. De radicale Jezus, de al dan niet geweldloze bevrijder van verdrukten, soms afgebeeld op de manier van Che Guevara, maakte in de 60-er jaren furore. Wat Rollins wil is nog veel radicaler. Al die vernieuwde Jezusbeelden (en godsbeelden) gaan er nog steeds vanuit dat er een antwoord moet worden gegeven op de vraag wat Jezus en God voor ons betekenen, hoe ze ons vervulling geven in ons leven – een radicaal *ander* antwoord weliswaar, maar toch een antwoord. Rollins gaat ervan uit dat de vraag zelf verkeerd is, en dat het christelijk geloof heel anders zou moeten werken.



### Verslaafd aan God

In zijn boek *The Idolatry of God (Verslaafd aan God)* gaat hij in op de vraag waar Jezus nu eigenlijk in voorziet. In eigenlijk elke versie van het christelijk geloof wordt ons verteld dat Jezus een probleem oplost waar wij mee zitten, een leegte in ons leven vult, antwoord geeft op een verlangen dat we in ons dragen (ook al weten we dat misschien zelf niet). Zelfs de meest

radicale visies op geloof, die uitgaan van een Apocalyps, een ramp waarna een nieuwe wereld ontstaat, gaan ervan uit dat die nieuwe wereld in essentie op de onze zal lijken, alleen zal er dan geen verlies, pijn en verdriet meer zijn, maar overvloed en vreugde, én kennis en inzicht. Christus wordt ons aangeboden, stelt Rollins, als een oplossing. Maar klopt dat wel?

Want wát indient het ons niet lukt om Christus te begrijpen als de oplossing voor het probleem van onze duisternis en onvervuldheid juist *omdat hij niet de oplossing is*? Wat als in plaats van dat hij de oplossing is (namelijk degene die ons een manier aanbiedt om zekerheid en bevrediging te krijgen) hij ons juist confronteert als een *probleem*, een probleem dat elke poging om een oplossing te vinden voor deze kwalen ter discussie stelt? Anders gezegd: wat nu als Jezus de lege beker waarmee we bij hem komen niet vult maar stuk gooit, zodat we niet bevrijd worden van onze duistere kanten of onze onvoldaanheid maar bevrijd worden van de door ons gevoelde noodzaak om daaraan te ontsnappen? (*Verslaafd*, 9-10).

Hij illustreert dat aan de hand van 'worship'-muziek, popmuziek in de liturgie (zijn eigen evangelicale achtergrond). Hij stelt dat die niets nieuws biedt ten opzichte van de seculiere popmuziek: alleen het object van verering en aanbidding is anders, namelijk niet meer de aardse geliefde maar God. Het schema is echter hetzelfde: een leegte wordt gevuld. Zo wordt God een 'product' als alle andere.<sup>1</sup> Zijn stelling is, dat op de vraag 'wat kan mijn leven vervulling geven, wat kan mijn leven heel en compleet maken?' het antwoord *niet* is: God. Want als we het zo zeggen, maken we God tot iets dat óók beloftes in zich houdt als geld, roem, uiterlijke schoonheid of succes, en God dus vergelijkbaar is met die dingen, maar dan net ietsje beter. Maar als dat nu niet lukt? Als we na het aanvaarden van Christus nog steeds gevoelens van leegte en zinloosheid hebben? Is er dan iets mis met ons? Of is het hele concept verkeerd? Voor hem is God van een totaal andere orde. Hij zegt het scherp:

Wat we tegenwoordig zien gebeuren in de kerk is dat God wordt gereduceerd tot een afgod, dat wil zeggen tot een ding dat ons zal bevredigen en de leegte in onze harten zal vullen. Door op deze manier over God te denken belandt de kerk uiteindelijk in het nabootsen van iedere willekeurige industrie door te beweren dat zij het gevoel van verlies dat ons bestaan bepaalt, kan wegnemen. ... Door de aard van het geloof verkeerd te begrijpen veranderen ze het goede nieuws van het christendom in het slechte nieuws van de afgoderij (*Verslaafd*, 29).

In een ander boek vertelt hij een verhaal, een soort gedachtenexperiment. Hij stelt zich voor dat een groep mensen de dag na Jezus' kruisiging vertrekt, en zich in het oerwoud vestigt.

Ze vestigden zich daar en stichtten een gemeenschap waar ze de gedachtenis aan Christus levend hield en. Het was ver van Jeruzalem maar ze leefden in eenvoud, liefde en vergevingsgezindheid, zoals Jezus hun had geleerd. Meer dan honderd jaar leefden de leden van deze gemeenschap in grote afzondering. Ondanks hun intens verdriet probeerden ze trouw te blijven aan Jezus' manier van leven.

Dan komen er zendingen, die het goede nieuws van Jezus' opstanding en de belofte van eeuwig leven brengen. Dat is feest natuurlijk! Maar niet iedereen is blij. De leider van de gemeenschap:

Elke dag hebben we ons leven op het spel gezet, omdat wij voor hem een offer wilden brengen. Hij was ons hele leven. Maar nu we van jullie dit nieuws hebben gehoord, ben ik bang dat mijn kinderen en de kinderen van mijn kinderen hem niet zozeer zullen volgen wegens zijn radicale leven en zijn ultieme opoffering, als wel uit egoïsme. Zijn offer verzekert hen immers van hun persoonlijke redding en van een eeuwig leven' (*De orthodoxe ketter*, 65-67).

### *Mensvisie*

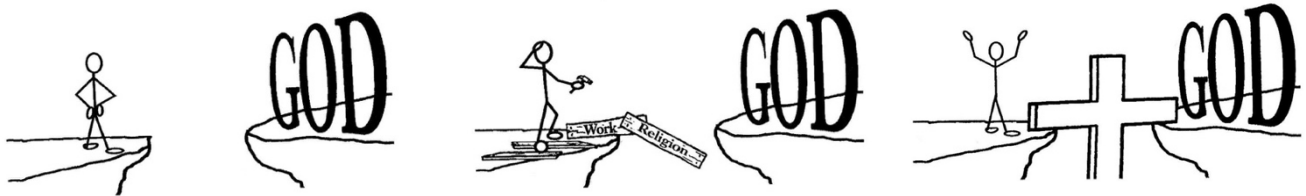
Zijn mensvisie is behoorlijk pessimistisch. Het woord 'erfzonde' gebruikt hij zonder schroom, al zet hij wel andere accenten dan meer orthodoxe theologen. Hij bedoelt ermee, de neiging van mensen om zich te richten op afgoden, op dat wat niet de moeite van het nastreven waard is. Hij is Paulinisch in zijn overtuiging dat het verbieden van iets aanlokkelijks de beste manier is om ons verlangen nog verder aan te wakkeren (Rom. 7:7-13). Het speelgoed van de buurjongen, waar je niet mee mag spelen, is het meest aantrekkelijk. Wij misgunnen elkaar het goede: als wij iets zelf niet kunnen

---

<sup>1</sup> Dit hoofdstuk zou verplichte lectuur moeten zijn voor die functionarissen van onze landelijke PKN die ons elke keer met nieuwe 'marketingtools' op pad willen sturen om ons 'product' beter 'in de markt te zetten'.

hebben, gunnen we het ook een ander niet; dat illustreert hij met bijbelse voorbeelden (de twee vrouwen met ieder een kind, van wie één kind gestorven is, 1 Kon. 3:16-28)<sup>2</sup> maar ook uit onze tijd. Zonde is: elke daad waardoor we die afgod te pakken willen krijgen. Het lastige is, dat hij daaronder ook dingen rangschikt die wij 'goed' zouden noemen, zoals liefdadigheid, kerkbezoek en gebed; al die dingen *kunnen* zonde zijn, wanneer ze gericht zijn op iets wat afgodisch is.

Met dit pessimistische mensbeeld *lijkt* hij dus behoorlijk orthodox,<sup>3</sup> maar hij deconstrueert juist een geliefd orthodox schema dat in nogal wat dogmatische traktaatjes wordt gebruikt. Vooral in Angelsaksische, maar je komt ze ook bij ons tegen:



Volgens dit eenvoudige schema is er een kloof tussen God en ons, en al onze onbeholpen pogingen (goede daden, religie) kunnen die kloof niet overbruggen, alleen het kruis van Christus. Maar dit soort denken over God beschouwt Rollins als 'afgodisch', en hij meent ook dat het niet werkt. Deze vorm van religie geeft mensen niet de voldoening en bevrediging die hun leven wél heel maakt. Hij is daar heel stellig in: wie beweren dat het wél werkt, leven in ontkenning, hebben een masker op, verdringen de werkelijkheid. Zijn bijna cynische conclusie: de afgod bestaat en is betekenisvol, en we raken aan hem verslaafd. Hij wil iets anders, en meent dat wij dat vinden als we stoppen met deze afgoderij:

... in plaats van de 'God' die de kloof in het hart van ons bestaan dicht, zullen we spoedig iets ontdekken dat tot veel grotere verbazing en bevrijding leidt. Namelijk dat de God waarvan het christendom getuigt, de kloof toont zoals die is, die wegvaagt en ons uitnodigt om deel te nemen aan een volkomen andere manier van leven. Een leven dat ons voorbij de verslaafdheid aan de afgod brengt (*Verslaafd aan God*, 50-51).

Zijn theologie wil dit onechte schema ontmaskeren en deconstrueren, de 'witgepleisterde graven' (Mat. 23:27-28) waarmee Jezus zijn tegenstanders vergelijkt. Hij hekelt op felle manier de algemene zelfgenoegzaamheid: de manier waarop wij de wereld bekijken, en alles wat anders is, elke opvatting die we niet delen, ofwel ontkennen, ofwel 'tolereren' maar niet werkelijk serieus nemen. De kerk doet hier volop aan mee, even erg als of nog erger dan andere instituten die 'afgodenleveranciers' zijn: want de kerk verkondigt *haar* afgod als de enige ware!

- *Even diep ademhalen. Pyrotheologie, hadden we gezegd. Alles in de fik. Dat maakt hij wel waar! Er is geen ontkomen aan, al ons denken over God die ons leven zin geeft wordt 'genadeloos' op één hoop geveegd met afgodendienst. Is dat reëel?*
- *Er moet natuurlijk een wending komen. Hij moet ons straks iets vertellen over hoe God, de ware God, dan wel gezien wil worden, wat Hij wel betekent. Hoe je God zo kunt vereren en dienen dat het geen afgodendienst is. Enig idee waar dat heen zou kunnen gaan?*

### Zombies

Een van de typerende elementen van Rollin's theologiseren is, dat hij vaak voorbeelden gebruikt uit literatuur en film, en daarbij ook verrassende. Om hem goed te begrijpen moet je je serieus in het fenomeen 'zombie' verdiepen... Hij vergelijkt het menselijk bestaan met zombie-leven: zonder inhoud, gericht op maar één ding (in het geval van zombies het eten van mensenhersenen), gefocust op een denkbeeldig geluk. Hiermee richt hij zich uiteraard tegen het westerse consumentisme, maar

<sup>2</sup> Inderdaad gunt de ene vrouw de ander niet het levende kind: als zij het niet kan krijgen, dan niemand. Maar Rollins noemt niet de andere vrouw, die het kind liever aan de ander geeft, als het maar leeft!

<sup>3</sup> Heidelbergse Catechismus, zondag 24, vr. 62: "... dat ook onze beste werken in dit leven alle onvolkomen en met zonden bevekt zijn."

zijn kritiek gaat veel dieper. Hij richt zich tegen de drang om te presteren, om 'het beste uit jezelf te halen' of 'de beste versie van jezelf' te laten zien, tegen de films en boeken die zeggen 'Ga ervoor!' en 'Doe het gewoon!' en merkt op dat die nog dwingender zijn dan de verbiedende stem van 'Dat mag niet!'

Ook andere theologen hebben kritiek geuit op het leven louter als consument, hebben dat afgoderij genoemd en een weg daaruit proberen te wijzen. Rollins lijkt althans sommigen van hen ervan te beschuldigen dat ze een god aanbieden die een *surrogaat* vormt van de verleidingen van dit systeem, en geen radicale kritiek uitoefenen op het systeem zelf. Hij laat een andere uitweg zien met een film (Wall-E), waarin de mensheid de aarde ontvlucht in een gigantisch ruimteschip, en het zorgeloze en conflict-vrije bestaan in dat ruimteschip niet 'hemels' blijkt te zijn maar eerder de hel.

Hierin zien we het idee doorschemeren dat de hemel, in de populaire opvatting, een soort levend dood-zijn is, maar dat het werkelijk omarmen van de kwetsbaarheid en de spanningen van het leven, hoewel uiterst moeilijk, de mogelijkheid van echte vreugde met zich meebrengt. Door terug te keren tot precies datgene waarvan ze dachten dat dát het obstakel was voor hun vervulling, vonden ze het juist op een indirecte manier. Het doet denken aan wat Dietrich Bonhoeffer dacht toen hij schreef:

*'Dit is wat ik bedoel met Diesseitigkeit ('deze-wereldsheid') – het leven nemen met al zijn taken en problemen, zijn successen en mislukkingen, zijn ervaringen en momenten van radeloosheid. In zo'n leven werpen wij ons helemaal in de armen van God, dan nemen we niet meer de eigen leed-ervaringen maar het lijden van God in de wereld serieus, dan waken we met Christus in Gethsemane. En ik denk dat dat geloof is, dat dat 'metanoia' is; en zo wordt men een mens, een christen' (Verslaafd aan God, 87).*

Samengevat is de boodschap van het christendom in Rollin's woorden: 'Je kunt niet worden vervuld, je kunt niet héél gemaakt worden; je kunt geen bevrediging vinden.' (blz. 87-88). En die boodschap is goed nieuws (!), al lijkt dat op het eerste gezicht allerminst zo te zijn.

- Waar zitten we intussen: herkenning, vervreemding, instemming, afkeer?
- Verrassend, de aansluiting die hij vindt bij Bonhoeffer (1906-1945)?

### Het kruis

Een van de meest indringende passages die ik las gaat over de betekenis van Jezus' kruisiging. Rollins onderstreept het grote verschil in betekenis tussen wat kruisiging oorspronkelijk meende en hoe wij die zien. Voor de Romeinen was de gruwelijke marteldood aan het kruis het ultieme teken dat iemand werd uitgestoten en afgewezen door de heersende waardensystemen. Voor ons is de kruisiging juist het fundament onder onze waardensystemen, zozeer dat ons het aanstootgevende volkomen ontgaat.

- *Tussenvraag: klopt dat? Zien wij het kruis uitsluitend als iets goeds, verzoening brengend bijvoorbeeld (zoals in het schema op de vorige bladzijde)?*

Van daaruit komt hij op het principe van uitstoting en acceptatie. Het christelijk geloof wil natuurlijk in principe niemand uitstoten. Er zijn verschillende visies. De orthodoxe visie benadrukt dat het christelijk geloof voor iedereen is, maar deze sluit ook mensen buiten: diegenen die de boodschap van het christelijk geloof niet aanvaardden, en dus verloren gaan. De liberale visie is veel milder, zij ziet de invloed van de christelijke boodschap in de maatschappelijke waarde ervan, waar uiteindelijk iedereen wel bij vaart. In beide gevallen ga je ervan uit, dat er een 'reële christelijke identiteit' bestaat. Rollins wil daar niet van weten: voor hem staat het christelijk geloof boven en buiten elke identiteit, en relateert het elke identiteit: man of vrouw, rijk of arm, socialist of liberaal, al die dingen bepalen je nooit helemaal maar slechts ten dele.

De rol van elke identiteit is het verdelen van de wereld in 'wij' en 'niet-wij'. Hij wil niet accepteren dat het christelijk geloof gewoon een identiteit naast alle andere zou zijn, een nieuwe smaak van religie. Het christelijk geloof betekent wel degelijk scheiding (Jezus zegt immers 'ik ben niet gekomen om vrede te brengen maar het zwaard'!) maar dan dwars door alle denkbare identiteiten heen. Een belangrijke tekst is voor hem waar Paulus zegt:

*Wat ik bedoel, broeders en zusters, is dat er maar weinig tijd rest. Laat daarom ieder die een vrouw heeft zo leven dat het hem niet in beslag neemt, ieder die verdriet heeft zo dat hij er niet door wordt beheerst, ieder die vreugde voelt zo dat hij er niet in opgaat, ieder die bezit verwerft alsof het niet zijn eigendom is, ieder die in deze wereld leeft alsof ze voor hem niet meer van belang is. Want de wereld die wij kennen gaat ten onder (1 Korintiërs 7:29-31, Verslaafd, 108).*

Hij laat zien dat het evangelie andere scheidslijnen hanteert, bijvoorbeeld met behulp van de gelijkenis van het koninklijk bruiloftsmaal (Mat 22:11-13). De man zonder bruiloftskleed wordt verwijderd:

Vanwege zijn weigering om zijn identiteit af te leggen werd hij weggejaagd van het feest. Zij die denken dat ze deel zijn van de binnenste kring (de door God uitverkoren groep) vinden zich terug buiten de groep die is ingesteld door Paulus' opvatting van het lichaam van Christus (blz. 113).

Met andere woorden: het evangelie verandert niets (de sociale identiteiten blijven op het oog intact) en tegelijk alles, omdat die identiteiten ons niet meer gevangen houden zoals voorheen.

- Enerzijds veeleisend: christenen moeten tot 'uitschot' worden, om solidair te zijn met wie sowieso uitschot zijn. Anderzijds conservatief: geen revolutie, alle identiteiten mogen blijven zoals ze zijn. Je mag best rijk zijn, als je je maar niet gedraagt als rijke?! Begrijpen we hem?

### **God 'kennen'?**

Een ander thema dat Rollins na aan het hart ligt, is het kunnen kennen van God. In de inleiding van *How (Not) to Speak of God* (niet vertaald in het Nederlands) zegt hij te leven tussen twee polen:

- Bedenkend hoeveel inkt er verspild is aan het schrijven over God, en vooral, hoeveel bloed er is vergoten in zijn naam, zou hij het liefst niet meer over God spreken maar zich aansluiten bij Ludwig Wittgenstein: 'Waarover men niet spreken kan, daarover moet men zwijgen'.<sup>4</sup>
- Maar van zijn evangelicale periode heeft hij vastgehouden: 'God is het onderwerp waarover we nooit moeten ophouden te spreken.'

Heen en weer getrokken tussen het mystiek humanisme van de eerste en het religieus fundamentalisme van de tweede uitspraak ontdekt hij dat het ene niet helemaal in tegenspraak is met het andere, en vindt bij de oude mystici een opvatting die recht doet aan beide. Een van zijn grote bezwaren tegen de orthodoxie is, dat men daar veel te veel denkt te kunnen weten over God.

*De dwaas zegt in zijn hart: 'ik kan God kennen'.*

Psalm 14:1: "De dwaas zegt in zijn hart 'er is geen God'." Die fout maakt het christelijk geloof niet, het maakt juist de omgekeerde fout: te beweren dat het God kent! Maar dat is, een niet-god, een afgod verkondigen. Zo objectieveer je God. Als je het over God hebt, vervallen categorieën als 'bestaan' of 'niet-bestaan'. Hij wil zelfs dat we God loslaten, en denkt dat we zo 'onzelf terugvinden, op de drempel naar God', en spreekt over a/theologie en a/theïsme (met /, dus geen atheïsme). Hierbij aansluitend volgt hij Paulus in diens afwijzing van de Griekse filosofie (Kolossenzen 2:8, heel anders Handelingen 17:22-31! JD). Reden is, dat de filosofie, de wijsheid van deze wereld, altijd heeft gesteld dat er *geen* zin in de wereld ligt, 'dat het toeschrijven van een of andere betekenis aan de wereld irrationeel is'. De christelijke traditie wil dat niet accepteren,<sup>5</sup> niet omdat het intellectueel niet zou kunnen kloppen, maar omdat je niet in op zo'n manier in de wereld bezig wilt zijn.

*Kritische noot. Ik dacht dat hij een compromisloze denker was, die ons onomwonden de waarheid wilde laten ervaren, niet verbloemd met mooie gedachten. Als het nu waar is, dat het leven écht zinloos is, moet je dat dan niet eerst ervaren en van daaruit verder denken?!*

Die tegenwerping heeft Rollins zeker bedacht. Daarom kiest hij niet voor kennis maar voor de liefde als de hoogste vervulling.

---

<sup>4</sup> De laatste zin uit zijn beroemde *Tractatus Logico-Philosophicus*. Wittgenstein duidt hier op het spreken over al wat transcendent of metafysisch is, waaronder ook geloof. Voor de volledigheid: Wittgenstein heeft nog meer te zeggen en geeft later meer ruimte aan andere soorten spreken, waaronder theologisch.

<sup>5</sup> Hier is 'de christelijke traditie' dus blijkbaar ware, goede traditie, terwijl hij elders soms wel de indruk wekt dat die hele traditie er voortdurend naast zit.

Liefde is de verwerping van wereldse wijsheid in zoverre ze leeft 'alsof'. Zij doet niet mee met een filosofische discussie of deze nihilistische visie juist of onjuist is, maar ze omarmt de wereld als iets dat stralend, heilig en verheven is.

Liefde is het gekke, idiote en misschien belachelijke gebaar van ja zeggen tegen het leven, van het als de moeite waard zien om te omarmen en er zelfs jezelf totaal voor op te offeren (*Verslaafd*, 140).

Dat is nu weer niet zo heel verrassend, evenmin als zijn beroep op Prediker voor het omarmen van de aardigheid van het bestaan. Maar bij Prediker mist hij toch iets, namelijk het perspectief dat voor hem (Rollins) de opstanding biedt: een omverwerping van deze orde in de verwachting van een nieuwe. Prediker strandt uiteindelijk in melancholie, Rollins kan niet buiten kruis en opstanding:

Het gebeuren van de kruisiging meebeleven betekent niet dat we verenigd zijn met dat wat onze levens compleet maakt, evenmin dat wij een of andere geheime kennis hebben ontvangen die onze onwetendheid doet verdwijnen, maar dat we kunnen leven zonder compleet te zijn en het mysterie kunnen vieren in plaats van er bang voor te zijn. Niet alleen wordt het verwerven van zekerheid en bevrediging door de kruisiging en opstanding als illusie blootgelegd, maar wat belangrijker is: de kruisiging en opstanding zijn de namen die we geven aan de bevrijding van deze verstikkende verzinsels.

Wanneer Christus sterft aan het kruis lezen we dat de graven open worden gebroken en de doden tot leven komen. Waarom? Omdat op dat moment de doodsstructuur van afgoderij en ongeloof wordt opengebroken en een nieuwe manier van leven tevoorschijn komt, een leven waarin de bron van alles niet langer wordt benaderd als een of ander wezen dat we zouden moeten liefhebben, maar als een mysterie waaraan we deelhebben door de daad van de liefde zelf (*Verslaafd*, 144).

- *Een tekst om best eens even over te mediteren. Begrijpen we een beetje waar hij heen wil?*
- *Doet hij recht aan Jezus' boodschap? Is het aanlokkelijk, 'Jezus volgens Rollins' te volgen? Of wil hij helemaal geen aantrekkelijke leer bieden, net zoals Jezus zegt 'Willen jullie soms ook weggaan?' (Joh. 6:67)?*

### **Praktisch**

Het laatste deel van *Verslaafd aan God* bestaat evenals *How (Not) to speak of God* uit praktische voorbeelden, waarbij Rollins schetst hoe je zijn gedachten om zou kunnen zetten in alternatieve liturgie. Dat lijkt op experimenteel theater, met donkere fabriekshallen waarin vuur gestookt wordt en mensen een soort donker/licht ervaring doormaken. Hij is niet gauw tevreden. Een ritueel met een 'omgekeerde biechtstoel' (christenen belijden de zonden van de kerk tegenover buitenstaanders) is hem niet radicaal genoeg. Het is te makkelijk om alleen de uitwassen van het christendom af te wijzen, dat doet iedereen: het hele geloofssysteem moet ter discussie staan. Hij zoekt steeds het ongemak, de confrontatie met mensen waarmee je het niet eens bent, je eigen beperkte waarheid onder ogen zien, afzien van eeuwige waarheden en tradities. Zijn doel is het ontmaskeren en vernietigen van 'christelijkheid' voor zover dat gewoon een uiting van een identiteit is, zoals Paulus noemt: Jood, heiden, slaaf, vrije, man, vrouw. Wat hij wil is de tegenstellingen overstijgen, ook de tegenstelling tussen geloof en ongeloof, theïsme-atheïsme. We moeten in de leer bij andersdenkenden zonder ze meteen te bestrijden of 'in te pakken'.<sup>6</sup>

- *Onderschrijven we dit? Moeten we echt afzien van elke rustplaats? Lied 941: 2: 'Ontvreemdt Ge mij dan ding voor ding / al 't oude en vertrouwde?'*
- *En hoe zit het dan met die andere bijbelse grondlijn: 'De Heer is mijn Herder, het ontbreekt mij aan niets' (Ps. 23); 'Kom naar mij, jullie die vermoeid zijn en onder lasten gebukt gaan, dan zal ik jullie rust geven' (Mat. 11:28). In tegenspraak met Rollins, of toch niet?*
- *Wat blijft ons over van deze theoloog? Wat verwachten we nog van hem?*
- *Welke vraag zouden we hem willen stellen?*

---

<sup>6</sup> Deze oproep tot gesprekken met niet-gelovigen vond ik niet helemaal toevallig ook bij Carel ter Linden, zij het heel wat minder radicaal: *Wat doe ik hier in Gods naam*, blz. 187-190.